

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Geen tweede drama

Doomernik, J.

Publication date

2015

Document Version

Final published version

Published in

Res Publica

License

Article 25fa Dutch Copyright Act (<https://www.openaccess.nl/en/policies/open-access-in-dutch-copyright-law-taverne-amendment>)

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Doomernik, J. (2015). Geen tweede drama. *Res Publica*, 57(4), 507-512.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

RES PUBLICA

politiek-wetenschappelijk tijdschrift
van de Lage Landen

Driemaandelijks tijdschrift
Volume 57 – 2015/4

Inhoud

Deel 1 – Wetenschappelijke artikelen

- Omzetting van Europese richtlijnen: een balans van de omzettings- en nalevingsachterstand in Vlaanderen (2009-2013) – *Isabelle De Coninck* 405
- Van de krant naar de Kamer en terug? Een studie naar media-aandacht als inspiratie voor en resultaat van het Nederlandse vragenuur – *Peter Van Aelst, Rosa van Santen, Lotte Melenhorst en Luzia Helfer* 433
- Ideologische inertie op links, flexibiliteit op rechts? Een onderzoek naar de mate van programmatische flexibiliteit bij liberalen en socialisten in België – *Nicolas Bouteca* 457

Deel 2 – Rubrieken

- Essay: Godsdienst- en onderwijsvrijheid in België anno 2015 – *Leni Franken* 483
- Symposium: Midden- en Oosteuropese migranten in de Lage Landen – *Monique Kremer, Jeroen Doomernik, François Levrau en Christiane Timmerman* 503
- Onderzoek uitgelicht:
- Henk, Henk en Ingrid: de gender gap in het radicaal rechtse electoraat belicht – *Tim Immerzeel, Hilde Coffé en Tanja van der Lippe* 523
- Onbekende gezichten: substantiële vertegenwoordiging van vrouwen door mannelijke, rechtse en niet-feministische parlementsleden – *Karen Celis en Silvia Erzeel* 527
- Gendermainstreaming in de praktijk? De case van EU-ontwikkelings-samenwerking met Rwanda onderzocht – *Petra Debusscher* 530

Auteursinfo 533

Verantwoordelijke uitgever:

Vereniging voor Politieke
Wetenschappen
Vrije Universiteit Brussel
Pleinlaan 2
1050 Elsene

ISSN 0486-4700

PB-PP B-21

P 702166

Afgiftekantoor: 3000 Leuven X

Omslagontwerp: www.dsigngraphics.be

Coverfoto: Vlaams Parlement © Marnix Van
Esbroeck

© 2015 by Acco

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this review may be produced in any form, by mimeograph, film or any other means without permission in writing from the publisher.

Geen tweede drama

Jeroen Doomernik

(Universiteit van Amsterdam)

De geschiedenis herhaalt zich nooit. Dat komt omdat er telkens andere personen met andere persoonlijkheden en politieke voorkeuren zijn die (samen) de beslissingen nemen en omdat de structurele condities waarin zij dat doen permanent

veranderen. De economie van gisteren is anders dan die van vandaag. En dat geldt ook voor de demografie en de mondiale politieke verhoudingen. Maar, en dat is de terechte conclusie van Monique Kremers bijdrage, dat laat onverlet dat we moeten proberen van de geschiedenis te leren; vooral van wat destijds verkeerd ging.

Ik wil in kort bestek trachten uiteen te zetten welk migratie- en integratiebeleid in theorie tot optimaal resultaat leidt. Als optimale uitkomsten veronderstel ik dan dat uitsluitend arbeidsmigranten naar Nederland komen en daar verblijven, die in hun eigen onderhoud kunnen voorzien en complementair zijn op de arbeidsmarkt (er vindt dan geen verdringing plaats). Optimaal is eveneens dat zij over adequate huisvesting beschikken, dat zij en hun nageslacht toegang hebben tot scholing en dat zij een sterke rechtspositie bezitten (en ze dus altijd zeker zijn van gelijke behandeling door overheid, werkgevers en medeburgers). Om te bedenken onder welke omstandigheden deze uitkomsten ontstaan, wenden we ons tot migratietheorie.¹ In oorsprong is die neoklassiek economisch van aard. In die termen is het de factor arbeid die zich verplaatst van een locatie met een ruim aanbod naar een locatie met een tekort daaraan en met een overschot aan kapitaal. Als dit proces zich voltrekt tussen landen, spreken we van internationale migratie. Als deze migratie zich ongehinderd kan voltrekken, leidt dit uiteindelijk tot een evenwicht tussen beide locaties en eindigt de migratie. Als de vraag naar arbeid door externe redenen afneemt of verdwijnt, is retournigratie te verwachten. De zwakte van deze theorie is dat zij geen verklaring biedt voor het

feit dat veruit de meeste mensen die economisch voordeel van migratie zouden hebben, toch liever in hun vertrouwde omgeving blijven.

Het wordt inderdaad iets ingewikkelder als de menselijke factor erbij gehaald wordt. Dat doet de “new economics of labour migration”. In deze theoretische verfijning verandert de factor arbeid in een sociaal handelend wezen dat niet uitsluitend door individuele belangen (het maximaliseren van het eigen nut) gemotiveerd wordt maar ook door die van familieleden. Dat verklaart niet-migreren en biedt een andere blik op hen die wel vertrekken. Waar de neoklassieke theorie uitgaat van permanente vestiging elders en retournigratie als het resultaat van een mislukking zou zien, is in deze tweede benadering terugkeer juist het resultaat van succes. De migrant gaat tijdelijk geld verdienen in het buitenland. Dat inkomen spaart hij of zij. Of het wordt naar huis gestuurd als investering of als additioneel gezinsinkomen, bijvoorbeeld om de kinderen naar school te kunnen sturen.

Beide theoretische perspectieven vullen elkaar mooi aan en maken migratie voorspelbaar: van nature ademt migratie mee met de economische conjunctuur of de seizoenen en neigt, mede daardoor, tot tijdelijkheid.

Voor een volledig begrip moeten we nog de aard van de vraag naar migranten op de arbeidsmarkt bekijken. Die is in de regel complementair aan het reeds aanwezige arbeidsaanbod en bevindt zich bij uitstek aan de onder- en de bovenkant van de markt: laaggekwalificeerd en hooggekwalificeerd. In het eerste geval gaat het om werk waarvoor de inboorlin-

gen zich te goed voelen. Het is denkbaar de afschuw hiervan af te kopen door het salaris navenant te verhogen. Maar dat gebeurt meestal niet, omdat dit tot structurele inflatie leidt (werknemers met een hogere maatschappelijk status zullen na zo'n aanpassing meer salaris eisen, passend bij hun status en dus hoger dan dat van iemand die simpel en vies werk doet). Om die reden zijn het bij uitstek buitenstaanders die zulk werk willen verrichten. Hun referentiekader is immers nog niet dat van het land van immigratie maar van dat van herkomst.

Vanwege de mondialisering van de economie zijn ook de hoogst geschoolden vaak internationaal mobiel. Het is in de wereld van de multinationale ondernemingen normaal het personeel tussen de diverse vestigingen te laten rouleren. Ook elders, bijvoorbeeld aan de universiteiten, is het heel gebruikelijk geworden simpelweg de slimste en succesvolste kandidaat aan te nemen, los van diens nationaliteit. Over deze laatste categorie migranten zal ik het verder niet hebben, omdat bij de vrees voor multiculturele rampspoed nooit aan hen gedacht wordt.

Laten wij terugkeren naar de vaststelling dat migratie in principe een goed te begrijpen aangelegenheid is. In principe. In de praktijk is veel internationale migratie slecht te begrijpen en onvoorspelbaar, doordat het proces niet ongehinderd verloopt. Staten van bestemming zijn niet genegen iedereen die wil komen werken (of om andere redenen het land in wil) zomaar binnen te laten en dat verstoort de logica. Met dit in het achterhoofd kijken we nog eens terug naar het tijdperk van de Turkse en Marokkaanse gastarbeiders.²

Destijds dacht iedereen dat het om tijdelijke migratie ging. De 'gastarbeiders' kwamen, zodat ze geld konden sparen en dat op zeker moment zinvol 'thuis' te investeren. De overheid stelde tijdelijkheid als voorwaarde voor de werving. En de werkgevers dachten primair in termen van de factor arbeid, ongeschoold welteverstaan. Migrantten werden niet geselecteerd omdat ze goed opgeleid waren maar vaak omdat ze dat níét waren. In 1993 constateerde het Sociaal Cultureel Planbureau (Tesser, 1993, p. 119) dan ook dat bijna de helft van alle Marokkaanse mannen en bijna twee derde van de vrouwen geen opleiding had genoten of in elk geval niet meer dan enige jaren basisonderwijs. Onder Turken was de situatie minder ongunstig, maar toch waren er weinig die meer dan de basisschool hadden afgerond (*ibid.*).

Van de eerste lichtingen "gastarbeiders" zijn de meesten weer huiswaarts gekeerd. Maar daarna deed zich een eerste stap richting langdurig verblijf voor. De migrant noch zijn werkgever hadden veel belang bij kortstondige tijdelijkheid. Migrantten verlangden hun verblijf en de overheid liet dat in het belang van de werkgevers gebeuren. Toen echter na 1973 de economie inzakte als gevolg van de eerste oliecrisis³ kwamen er restricties op verdere arbeidsmigratie. De massale retourmigratie van overbodig geworden 'gastarbeiders' waarop iedereen, waaronder de migranten zelf, rekende, bleef uit. Waarom was dat?

De economische recessie die volgde op de oliecrisis trof niet alleen Nederland. Ook in Turkije en Marokko waren de gevolgen voelbaar. Werk lag daar sowieso niet voor het oprapen. Als werknemers

hadden deze migranten bovendien rechten opgebouwd, waardoor ze eenmaal werkloos geworden niet zonder inkomsten zaten. Noch de situatie in het land van herkomst noch die in Nederland gaven aanleiding tot onmiddellijke retourmigratie.

Ook het meer restrictieve migratiebeleid weerhield migranten ervan te vertrekken. Vanaf 1974 was arbeidsmigratie nog slechts mondjesmaat mogelijk, waardoor retourmigratie feitelijk neer zou komen op het permanent opgeven van het recht in Nederland te verblijven. Onder deze omstandigheden voelden veel migranten zich gedwongen dan maar – in elk geval voorlopig – te blijven en zich in Nederland met hun gezinnen te herenigen. Het is duidelijk dat als kinderen eenmaal naar school gaan, de kansen op vertrek snel afnemen. Deze kinderen bleken in de decennia daaropvolgend aantrekkelijke huwelijkspartners voor jonge mannen en vrouwen in het land van oorsprong van hun ouders, wat tot veel meer migratie leidde. En zo kwamen er onder een restrictief bedoeld immigratieregime uit de circa 74.000 ‘gastarbeiders’ die zich destijds in Nederland bevonden, ruim tienmaal meer allochtonen met Turkse en Marokkaanse wortels.⁴ Deze paradoxale uitkomst van migratiebeperkende maatregelen is zeker niet uniek. In Duitsland weerhielden een officiële Anwerbepstop en een terugkeerbeleid (dat in Nederland achterwege bleef) voormalige ‘gastarbeiders’ er al evenmin van zich te vestigen en hun gezinnen over te laten komen.⁵

Zoals Kremer opmerkt, is arbeidsmigratie in het huidige tijdsgewricht in belangrijke mate een Europese aangelegen-

heid. Al is het in zijn algemeenheid waar dat Europeanen honkvast zijn (zelfs bij grote inkomens- en welvaartsverschillen tussen lidstaten), bepaalde persoonscategorieën van sommige nationaliteiten zijn zeer mobiel. Onder de Europeanen die naar Nederland komen, zijn de Polen dominant. Zij baren sommige politici zorgen. Een Haagse wethouder waarschuwde voor een tsunami van Polen. De PVV creëerde een Polenmeldpunt. En Kremer refereert aan de angst opgeroepen door *De Telegraaf* voor een nieuw multicultureel drama. Als we het verleden en het heden vergelijken, hoe reëel is dan deze angst?

Allereerst: de economische omstandigheden verschillen sterk van die in de jaren zeventig. Eenvoudig productiewerk is grotendeels uit Nederland verdwenen. De vraag naar werknemers van buiten zit nu vooral in de dienstverlening. Dat maakt het, samen met de beperkte fysieke afstand en betaalbaar transport, veel gemakkelijker om klusgewijs naar Nederland te komen. Zoals Kremer opmerkt, zijn deze migranten ook niet meer de laag- of ongeschoolden die als ‘gastarbeider’ werden gerekruteerd, maar juist mensen die een ambacht beheersen.

Werkgelegenheid in de landen van herkomst was destijds afwezig. In het Marokkaanse geval is zelfs vandaag nog sprake van een hoge (jeugd)werkloosheid, niet in het minst als gevolg van een demografische scheefgroei die resulteert in een groot aandeel jongeren in de bevolking. In een land als Polen, dat door zijn toetreding tot de Europese Unie een pijnlijke maar effectieve economische transitie doormaakte, trekt de werkgelegenheid aan. De bevolking wordt, vergeleken met

Nederland, relatief snel ouder, waardoor de werkloosheid onder jongeren afneemt. Retourmigratie is door deze ontwikkelingen een aantrekkelijke optie.

Overigens: in Turkije is de situatie ook aanmerkelijk verbeterd. De laatste jaren vindt er daardoor wel degelijk migratie vanuit Nederland naar Turkije plaats. Het gaat dan vaak om jongeren van Turkse origine die gewapend met twee nationaliteiten (de Turkse en de Nederlandse) ongehinderd in beide landen kunnen verkeren. Dat brengt me op het tweede punt: het effect van migratiebeperking, of beter gezegd juist de afwezigheid van migratierestricties in het huidige Europa.

Alle EU-burgers mogen zich zonder restricties waar dan ook in de Unie vestigen. Zij mogen op geen enkele wijze in hun mobiliteit worden beperkt. Discriminatie is slechts toegestaan in toegang tot de verzorgingsstaat. In het Nederlandse geval betekent dit dat EU-migranten vijf jaar in Nederland moeten wonen en werken, voordat ze onbeperkte toegang tot de verzorgingsstaat krijgen (Braaksma & Westra, 2015). Als arbeidsmigratie mislukt of binnen die periode in werkloosheid uitmondt, is vestiging in Nederland in principe geen optie. Gezinsleden mogen zich vrijelijk bij de arbeidsmigrant voegen, maar daartoe bestaat veel minder een dwingende reden dan destijds. Als ze meekomen, geldt ook voor de partners dat ze op voet van gelijkwaardigheid mogen participeren. Kinderen van EU-migranten zullen op school waarschijnlijk beter meekomen dan die van de oorspronkelijke 'gastarbeiders'. Het opleidingsniveau van de ouders is namelijk een goede voorspeller voor schoolsucces (Frenk, 2005).

Dat Marokkaans- of Turks-Nederlandse jongeren momenteel nog niet dezelfde schoolresultaten boeken als hun autochtone leeftijdsgenoten is dus niet bijzonder opmerkelijk.

Samenvattend kunnen we vaststellen dat het perverse effect van een op restrictie geschoeid immigratiebeleid in het geval van EU-burgers – per definitie – achterwege zal blijven. Sterker nog: een relatief hoge mobiliteit ligt meer in de rede. En onder de EU-migranten die zich toch vestigen is geen hoge uitkeringsafhankelijkheid te verwachten. Sociale segregatie die zich tot in een tweede of derde generatie uitstrekt, is evenmin waarschijnlijk. Omdat er veel veranderd is, herhaalt de geschiedenis zich niet.

Noten

1. Voor een goed overzicht van migratietheorieën, zie: Massey, Durand & Nolan (2003), hoofdstuk 2.
2. Zie voor een uitvoeriger beschrijving o.a. Lucassen & Lucassen (2011), Lucassen & Penninx (1995).
3. Westerse landen werden getroffen door een Arabische olieboycot vanwege hun steun voor Israël in de Yom Kipur-Oorlog.
4. In 1973 woonden er 46.000 Turken en 28.000 Marokkanen in Nederland (Penninx, Schoorl & van Praag, 1994, p. 12, tabel 1.1). Op 1 januari 2015 telde Nederland respectievelijk 397.000 en 381.000 inwoners van Turkse en Marokkaanse origine (eerste en tweede generatie) (CBS-cijfers op statline.cbs.nl).

5. Voor meer voorbeelden, o.a. de gevolgen van de beperkingen in het vrije verkeer binnen de Britse Commonwealth in 1962 of de Amerikaanse pogingen illegale immigratie uit Mexico te verhinderen, zie: Hayter, 2007.

gration on Receiving Countries. The Case of the Netherlands. Amsterdam: Swets & Zeitlinger.

Tesser, P. (1993). *Rapportage minderheden 1993.* Rijswijk: SCP.

Bibliografie

- Braaksma, S. & Westra, T. (2015). De sociale zekerheid van MOE-landers in Nederland. In S. Bonjour, L. Coello Eerting, J. Dagevos, C. Huinder, A. Odé & K. De Vries (red.), *Open grenzen, nieuwe uitdagingen. Arbeidsmigratie uit Midden- en OostEuropa* (pp. 105-122). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Frenk, M. (2005). Instroom en slagingspercentages in het hoger onderwijs. *Sociaal Economische Trends* (pp. 38-40).
- Hayter, T. (2007). Open Borders. The Case against Immigration Controls. In S. Gupta & T. Omoniyi (Eds.), *The Cultures of Economic Migration: International Perspectives* (pp. 17-26). Aldershot: Ashgate.
- Lucassen, L. & Lucassen, J. (2011). *Winnaars en Verliezers. Een nuchtere balans van vijfhonderd jaren immigratie.* Amsterdam: Bert Bakker.
- Lucassen, J. & Penninx, R. (1995). *Nieuwkomers, Nakomelingen, Nederlands. Immigranten in Nederland 1550-1993.* Amsterdam: Spinhuis.
- Massey, D.S., Durand, J. & Nolan, J.M. (2003). *Beyond Smoke and Mirrors: Mexican Immigration in an Era of Economic Integration.* New York: Russell Sage Foundation.
- Penninx, R., Schoorl, J. & van Praag, C. (1993). *The Impact of International Mi-*